

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2021

Zvládanie extrémnych období v ekonomickom kontexte

Šimon Kováč

7. december 2021

Zaujímam sa o problematiku predpovedania recesie. Pád burzy, padnutie realitného trhu, finančná kríza. Prečo je tak veľmi ťažké ju odhadnúť. Zdá sa, že nie je ťažké spojiť si dokopy ukazovatele, ktoré prepovedajú prepád trhu alebo ekonomiky. Známe pravidlo investorov je, že keď strávite predpovedaním pádu trhu jednu hodinu, tak ste práve premárnili jednu hodinu života. Ako je možné, že máme rôzne algoritmy a dokážeme využívať veľkú kapacitu umelej inteligencie a napriek tomu mnohé veci v ekonomickom vývoji nevieme odhadnúť? Nieto ešte predpovedať.

Pri recesii a kríze sa opakujú situácie, ktoré nasledujú za sebou v určitom poradí. Preto ľahko podľahneme presvedčeniu, že nabudúce to už budeme schopní predpovedať a pripraviť sa. Potom aj prídu varovné signály, ktoré naznačujú, že kríza sa blíži. No napriek tomu väčšina ľudí nezačne viac šetriť a obozretnejšie sa správať v oblasti financií. Prečo je to tak, že pred horším ekonomickým obdobím neurobíme kroky pre to, aby sme ho ľahšie prežili? Keď som sa rozprával s kamarátmi na tému investícií, povedali mi, že čakajú na prepád trhu a potom, keď trh smeruje naozaj dole, opäť nezačnú, pretože sa boja, že pôjde ešte nižšie. Keď sa nachádzame v určitej situácii, ťažko vieme odhadnúť, čo bude nasledovať, chýba nám nadhľad a odstup.

„Finanční nováčikovia“ pri investovaní často zostávajú v extrémoch. Volia riskantnejšie operácie s vidinou veľkého zisku alebo naopak sa rozhodujú pre príliš defenzívne stratégie. Samozrejme to závisí od správania a návykov jednotlivca. Niektorí idú až na hranicu svojich zdrojov, na konci mesiaca im zostane minimum a netrepežlivo čakajú na výplatu. Iní ľudia, ktorí si budujú finančnú rezervu, majú väčšiu pravdepodobnosť, že pokles príjmu alebo celkovú krízu lepšie zvládnu. Takto rozoznávame aj dva základné extrémny pri typoch ľudí, keď sa snažia zbohatnúť. Tí na jednej strane spektra sa ženú do riskantných obchodov, rizikových investícií, nechávajú si len malú finančnú rezervu, aby rýchlejšie získali viac. Tí na opačnej strane uvažujú menej riskantne. Vedia, že to potrvá dlhšie, ale pôjde to stabilnejšie. Môžeme si to prirovnať k takejto matematickej úvahe – máme možnosť každý rok navýšiť svoj majetok o 200%, ale vieme, že zároveň každý piaty rok prídeme o 80% svojho majetku. Alebo si zvolíme druhú možnosť, že sa náš majetok zväčší každý rok o 15% a straty budú minimálne. Samozrejme, keď si to takto predostrieme, je jasné, že druhá možnosť je ľahšia na psychiku, pretože predstava, že hrozí riziko straty väčšiny majetku, musí byť devastačná. Kľúčom zostáva to, ako je človek pripravený na nepriaznivé obdobia.

Americká firma Berkshire Hathaway, ktorú vedú dve investičné legendy Charlie Munger a Warren Buffet, má zaujímavú stratégiu, ktorú obhájili aj pred investormi. Vždy si udržujú viac hotovosti, ako je potrebné. Nie len preto, aby mohli v čase krízy kupovať firmy a akcie za lepšiu cenu. Najmä to je na udržanie chodu firmy a zachovanie stability. Daňou za túto stratégiu je to, že síce firma nemá exponenciálny rast, ale rastie stabilne, zdravo a kríza či recesia ňou neotrasú. (Berkshire Hathaway shareholder meeting/shareholder letters)

Možnou nevýhodou je, že niekedy môžeme prísť o príležitosti. Ale myslím, že v takom prípade môže pomôcť dodržať stratégiu a nastavený plán. Plány a stratégie sú všeobecne zásadné v čase krízy či inej hraničnej situácie. Odľahčia našu psychiku, emócie neovplyvnia naše jednanie. Čo sa stane, keď v správach sledujeme oznámenie, že sa blížíme do veľkej krízy a neviem, ako dlho potrvá? Zachváti nás panika, premôže stres, máme sklony jednať iracionálne na základe emócií. Preto je dôležité mať pripravené pravidlá a plány ako postupovať. Vhodným príkladom pre extrémnu situáciu je prírodná katastrofa. V Japonsku postavili zábrany a systémy pre prípad tsunami. Nastavili to tak, aby odolali najväčšiemu dovtedy zaznamenanému tsunami.

Ale prišlo silnejšie, väčšie než všetky tsunami, ktoré dovtedy zažili. Následkom bolo zaplavenie jadrovej elektrárne a strata mnohých ľudských životov. Táto paralela sa dá preniesť aj do ekonomickej oblasti. Aj keď sa nám zdá, že sme pripravení na krízu a recesiu, môže prísť ďalšia, ktorá budeme mať iné parametre a intenzitu.

Vo mne vyvoláva veľmi rozporuplný dojem práve prebiehajúca koronakríza. Predpovedali rôzne scenáre kríz. Zatiaľ sa zdá, že sa nám to podarilo pomerne dobre zvládnuť. Ale dá sa predpokladať, že na mnohé veci v budúcnosti doplatíme. Zvládnutie tejto krízy bolo zatiaľ možné vďaka pomoci od štátu a od Európskej únie. Ale za akú cenu? Tlačili sme toľko peňazí ako nikdy predtým. To nie je nikdy dobré znamenie. Z krátkodobého hľadiska sa nám toto obdobie podarilo zvládnuť, ale z dlhodobého hľadiska to bude mať určite nepriaznivé dôsledky. Napríklad inflácia a iné nepriaznivé javy.

Keby sa nám podarilo predpovedať vývoj recesie aspoň párkrát, boli by z nás milionári. Preto som presvedčený, že je dôležité zamerať sa na to, ako dobre zvládnuť tieto krízové obdobia. Je užitočné sa zaujímať o to, kam smerujeme. Nemusíme to vždy brať ako katastrofu. Recesia môže byť aj príležitosť na zbohatnutie, získanie väčších zdrojov. Na začiatku koronakrízy akciový trh skolaboval, ľudia v panike predávali. Majitelia veľkých spoločností skupovali tieto akcie vo "výpredajových" cenách. Jedným z dôvodov, prečo je tak ťažké predpovedať vývoj recesie je to, že ľudia pochádzajúci z rôznych prostredí majú rôzne finančné návyky, rôzny vzťah k peniazom. Keď sa všetky tieto faktory skombinujú, je ťažké predpovedať, čo sa presne stane a ako sa ľudia zachovajú. Máme určité jasné ukazovatele, ako napríklad inflácia, nezamestnanosť, na základe ktorých vieme približne povedať, kam by sa vývoj mohol uberať. Ale to by sme opäť porovnávali len so situáciou v minulých krízach. Musíme pozorovať, zostať pripravení a tiež flexibilní. Pretože sa nám môže stať, že jeden deň budeme jesť so strieborným príborom a druhý zas z drevenej misky.

Chcel by som ponúknuť pohľad mladého človeka, ktorý sa zaujíma o podobné problémy. Nebude asi najodbornejší, pravdepodobne ani najlepšie prepracovaný. Viem len porovnať môj pohľad z času, keď som bol mladší a zo súčasnosti, keď sa začínam o túto problematiku viac zaujímať. Pozeral som sa na znaky kríz, ktoré sme už prekonali. V minulosti sa mohlo stať, že keď po Prvej svetovej vojne nastala v Nemecku hyperinflácia, neznamenovalo to, že hyperinflácia sa objaví aj na Slovensku. Ekonomické trhy neboli až tak úzko prepojené ako teraz. V súčasnosti, keď padne americká burza - nasleduje reťazová reakcia, ktorá sa dotkne celého sveta.

Podľa najnovších dát sa ukazuje, že krízy už nebudú take dlhé. Nebudú trvať niekoľko rokov. Zasiahnu kratšie časové úseky ale o to budú silnejšie. Opäť musím povedať, že to je len odhad toho, ako to podľa niektorých predošlých dát vyzerá. Pokojne sa môže stať, že práve teraz, keď si myslíme, ako sme sa dostali po korona kríze naspäť do pracovného tempa - príde veľká recesia, ktorá nas prekvapí. Aj to, ako sme prekonali koronakrízu, mi príde až podozrivo ľahké. Samozrejme nemyslím krízu turizmu a celkovo služieb ako reštaurácie a hotely, ktoré boli najviac zasiahnuté. To, že sa nám to podarilo relatívne dobre zvládnuť, nie je vďaka super plánom či našej pripravenosti. Je to len zdanie, pretože do systému prúdilo stále viac a viac peňazí. Toto je riešenie, ktoré sa dá vytiahnuť ako eso z rukáva. Síce nám to krátkodobu pomôže, ale spôsobí to problém, ktorý sa odsúva ďalej. Okrem iného aj infláciu. Myslím si, že je to problém ľudí, ktorí rozhodujú a sú na miestach, kde majú na tieto procesy vplyv. Alibisticky rozhodnú a pozerajú sa len na ten krátkodobý efekt. Vytlačia peniaze a potom nechajú na

svojich nástupcoch, ako sa s tým vporiadajú. Aspoň takto to na mňa pôsobí. Predstavme si, aký chaos by to spôsobilo, keby ľudia zistili, že platidlo, na ktoré sú zvyknutí, je bezcenné.

Politici sa chceli zavďačiť ľuďom a pripravili väčšie finančné balíky na obnovenie ekonomiky. Vychádzali z predpokladu, že keď vláda podporí obnovu, začnú aj jednotlivci investovať do svojich firiem a podnikov. Reálne reakcie ľudí však boli iné. Spoľahli sa na štát, nezmenili svoje ekonomické správanie a vlastne boli pripravení reagovať menej. Pri pohľade zvonku sa môže zdať, že sme to dobre zvládli, ale takéto krátkodobé riešenia sa nám môžu v dlhodobom horizonte vymstiť.

Prvýkrát som sa s pojmom kríza stretol v roku 2008. Bol som ešte veľmi malý, takže sa ma to priamo príliš nedotýkalo. Ale cítil som neistotu a veľmi zlú náladu. Z osobnej skúsenosti viem zhodnotiť súčasnú krízu súvisiacu s pandémiou. Aj keď zjavne to nebola typická kríza, ktorá trvá dlhšie časové obdobie. Rýchlo padol akciový trh, nezamestnanosť stúpala. Toto pravdepodobne spôsobil prvotný šok. Ale neskôr sa tieto ukazovatele vrátili do normálu pomerne rýchlo. Akciový trh sa koncom roka šplhal na nové rekordné hodnoty. Zdá sa mi veľmi zaujímavé, že mnohé firmy sa rýchlo pretransformovali a začali pracovať iným štýlom. V čase prevládajúcej práce z domu zmenili rôzne postupy, ktoré vymenili za efektívnejšie. Potvrďuje sa to, čo sa hovorilo na začiatku - že už nič nebude také ako predtým. Môže to znamenať aj to, že sa budeme mať lepšie. V rozhovoroch s ľuďmi okolo pozorujem, že keď spomeniem možnú ďalšiu krízu, viac ľudí ma začne počúvať. Zdá sa, že ich to viac zaujme než rozhovor o tom ako sa nám začne dariť a čo sa nám podarí dosiahnuť. Ukazuje sa, že máme tendenciu viac veriť zlým scenárom než tým dobrým. Podľa môjho názoru to súvisí s prežitím, potrebujeme byť stále pripravení na to zlé a ohrozujúce. Keď nastane ten priaznivejší scenár, je to dobré, ale neberieme to ako samozrejmosť.

Rovnako ma zaujal vzťah dvoch rôznych prístupov v ekonomike - liberálny trh versus regulovaný. Z histórie sme mohli vidieť a poučiť sa, že najväčšie krízy boli spôsobené nafúknutím bublín, akciového trhu, realitného trhu. Chcel by som poukázať na priam až absurdný príklad, ktorý sa odohral v roku 1637 v Amsterdame a je známy ako kríza tulipánov. Bola spôsobená kolapsom trhu s cibuľkami tulipánov. Musím sa priznať, že keď som prvýkrát počul názov Amsterdamská kríza tulipánov, myslel som si, že je to akýsi obrazný názov. Ten dôvod, prečo ľudia kupovali tieto cibuľky, bol, že boli vnímané ako určitý symbol spoločenského statusu a investície, ktorá sľubovala vysoké zhodnotenie. Druhým faktorom bolo, že vypestovanie cibulky tulipánu trvá pomerne dlho. Výsledkom bolo skupovanie cibuliek špekulantami, ktorí trh vyhnali do astronomických výšok. Krátko na to celý trh skolaboval. Bolo to spôsobené nedôverou investorov okolo celého trhu s tulipánmi. Podľa mňa je to veľmi dobrý a jednoduchý príklad toho, ako sa môže liberálny trh bez pravidiel zvrtnúť a otvoriť priestor špekulatívnym praktikám. Keď by niekto prišiel na začiatku na trh s tulipánmi a chcel tento trh regulovať aplikovaním určitých pravidiel, jeho snaha by bola rýchlo zavrhnutá. Určitá skupina by ho kvôli svojej chamtivosti prevancovala. Tiež tam hrá rolu prirodzená ľudská zvedavosť, chceme vedieť kam to všetko povedie, koľko sa nám na tom podarí zarobiť, ako sa naša investícia môže zhodnotiť. Dôsledok tejto zlej skúsenosti s netradičnými investíciami bolo, že holandskí investori boli následne veľmi opatrní a skeptickí voči podobným investíciám a dalo by sa povedať, že až dodnes. Je pravdepodobné, že keď by znovu prišiel ten istý človek na trh s tulipánmi, a opätovne navrhol regulácie trhu, aby sa podobný scenár neopakoval - investori by už určite nenamietali a boli by ochotní prijať opatrenia proti špekulatívnym investíciám.

[\(https://www.euroekonom.sk/ekonomika/hospodarska-kriza/10-najdolezitejsich-ekonomickych-kriz-v-novodobej-historii-ludstva/\)](https://www.euroekonom.sk/ekonomika/hospodarska-kriza/10-najdolezitejsich-ekonomickych-kriz-v-novodobej-historii-ludstva/)

Čo dodať na záver? Je potrebné žiť skutočne s otvorenými očami. Byť pripravený, pretože vďaka kríze sa nám môžu otvoriť životné šance. Aj teraz som okolo seba videl množstvo ľudí, ktorým táto posledná kríza viacej dala ako vzala. Ako sme všetci videli, je to dobrá šanca na zmenu zaužívaných procesov. Dá sa predpokladať, že budú viesť aj k lepším výsledkom. Táto skúsenosť nám tiež ukázala, že sa môže stať, že budúcnosť nám prinesie oveľa horšie situácie, než sme doteraz zažili. Nie vždy sa dá spoliehať na minulosť, o ktorej sme presvedčení, že bude naším vodítkom aj pre budúcnosť. Je užitočné zostať flexibilní, pretože z krízy nemusíme odchádzať ako porazení, ale naopak ako víťazi. Ved' všetci vieme, že po každej búrke vyjde opäť slnko. Ale môžeme sa dostať aj do situácie, kedy si povieme, že mal som skôr predať akcie alebo teraz vybrať peniaze. Prídeme nakoniec k určitému záveru, že vnútri nás niečo poháňa. A nie je v tom nič iné ako matka všetkých nerestí a tou je chamtivosť.

Zdroje

BUTLER, Eamonn. 2019. Hayek a jeho prínos k politickému a ekonomickému mysleniu dneška. Nadácia F.A: Hayeka Bratislava, 2019, ISBN 978-80-969833-5-3

HOUSEL, Morgan. 2021. Psychológia peňazí. Vydavateľstvo Aurora, 2021, ISBN 978-80-973727-1-2

GRAHAM, Benjamin. 2019. Inteligentný investor. Grada publishing, 2019, ISBN 978-80-247-1792-0

<https://www.gurufocus.com/insider/summary>

<https://www.euroekonom.sk/ekonomika/hospodarska-kriza/10-najdolezitejsich-ekonomickych-kriz-v-novodobej-historii-ludstva/>

Šimon Kováč